

Arisztokraták, paripák, lakosztályok

Főúri öltözetek az Esterházy-kincstárból

Az Iparművészeti Múzeum szeptember 4-ig látogatható kiállítása kapcsán, mindenekelőtt azt kell tisztázni, hogy az egykori szóhasználatban az „öltözet” kifejezést nemcsak az emberi ruházatra, hanem a lovak felszerelésére és a lakástextíliákra egyformán értették. Ennek megfelelően tagolódik három fő egységre ez a reprezentatív bemutató is, amelyen a műtárgyakat restaurálásuk egyes szakaszainak szemléltetése teszi még érdekesebbé. Korabeli olajfestmények, rézmetszetek és dísztárgyak segítik felidézni a történelmi atmoszférát. A most megtekinthető férfi-, női, ló- és házöltözetek nem hétköznapi használatra készültek, csak kivételes, ünnepi alkalmakra kerültek elő a „ládafiából”.

Nem érdektelen a származásuk sem. A női ruhák és a lakástextíliák rendszerint a feleségek hozományával kerültek a családi kincstárba, a férfiak pedig felmenőiktől örökölték pompás viseletüket a csizmától a forgós, tollbokkrétás, nyusztprémes süvegig bezárólag. A „portainak” nevezett török lófelszerelések, nyeregtagarók és a legkülönfélébb díszfegyverek diplomáciai ajándékként, hadizsákmányként vagy rabok szabadulásának váltóságdíjaként jutottak az Esterházyak birtokába.

Habár akkoriban Európaszerte a spanyol udvari divat volt a mértékadó, mifelénk a francia, olasz vagy török bársonyokat, selymeket, brokátokat keleties stílusú magyaros szabásvonallal készítették a helybéli mesterek. Ez a nemzeti vonulat maradt jellemző a selyemszálás vagy a skófiumnak nevezett arany és ezüst dróthuzalos hímzések virágmintáira s a gyöngyös, drágaköves kivarrásokra is. A bőr-, a fémművesség, a paszomány- és csipkekészítő műhelyek külföldi s hazai mestereire egyaránt a „békés egymás mellett élés” volt a jellemző. Ugyanazt a költséges és sok munkát igénylő ruhadarabot akkoriban még nem zedékről-nemzedékre örökölték az utódok, legfeljebb időnként kissé átalakították a saját termetükre vagy a változó divatra. Konkrét példát ki-

ragadva említhetjük azt a fekete francia bársonyból készült magyaros dolmányt, amelyet *Esterházy István* még téli öltözetként, hiúzprémmel bélelve használt 1641-ben bekövetkezett haláláig, majd utóda, *Esterházy Pál*, szőrme nélküli könnyű nyári mentévé varratta át. Ez nemcsak az egykori örökösödési iratok vagy ruhatári leltárak részletes leírásaiból derül ki, hanem a szóban forgó főurakról *Elias Widemann* által az 1640-es és 1650-es években készített rézmetszeteken is nyomon követhető. *Esterházy László* mellképén jól felismerhető, hogy a tárlóban látható zöld bársonymentét viseli. Ennek alapanyaga olasz, szabása és mives gömbkötő munkája viszont a magyar kézműveseket dicséri. Egy ismeretlen festőtől való, 1645-ben készült életnagyságú, egész alakos olajképen a hatvanhárom éves *Esterházy Miklós* pózol. A nagyszombati (most Trnava) Keresztelő Szent Jánosról elnevezett templom alapító levelével, bordóarany dolmányban és fekete prémmel szegélyezett piros mentében ábrázolták.

A nemzeti identitást kifejező női alapöltözetnek már a XV. századtól az egybeszabott „vállas szoknya” számított. A XVII. század közepétől két részből, sőt, két különböző színű textíliából is készítették, így a viselet még változatosabbá vált. Elmaradhatatlan tartozéka volt a hímzett vagy csipkés szegélyű kötény éppúgy, mint a lányoknak a gyöngyös-drágaköves párta, az asszonyoknak pedig a strucctollakkal is kiegészített főkötő. A női részleg korábról is ismert – megérdemelten népszerű – ruhadarabjai közé tartozik *Esterházy Miklósné Dersffy Orsolya* 1610 táján készült itáliai fekete bársony rokolyája, amelyet ezüstszállal és színes fonállal hímzett domború alátétekkel díszítettek. Későbbi és vidámabb *Esterházy Pál* második feleségének, *Thököly Évának* 1690-es állapotában megőrzött, reneszánsz hagyományt követő viselete, sötétkék olasz bársony alapon arany- és ezüsthímzéssel, vörös korall gyöngyökből készített növényi mintákkal. Az

Ismeretlen festő: Esterházy Miklós (1645)

Esterházy Miklósné Báthory Anna
terítője (1636)

Esterházy Miklósné Dersffy Orsolya
ingvállas szoknyája (1610 körül)

Rubinokkal ékesített,
ezüsttel átszőtt selyem lótakaró

1650-es években ismeretlen mester készítette azt a nagyméretű festmény-párost, amely egyikén Esterházy László – baljában kard, jobbában buzogány, lábánál levágott fej hever sisakostól, mögötte csatajelenettel – látható. A másik képen a felesége, *Baththyány Eleonóra* szerepel, magyar nagyasszonyi ruhában. Innen már „csak egy ugrás” az ékkövekkel, gyöngyökkel díszített, aranyozott ezüstlemezekkel fedett és bársonnyal borított lótakarók és nyergek sora. Fejedelmi példány az az ezüsttel átszőtt „jancsik” (az egész lovat beborító selyemszövet takaró – *a szerk.*), amelyre több száz rubinkövet varrtak... A magyar és török díszfegyverek s fegyvertokok csoportját Isaac *Maior* 1630 előtti rézkarcai egészítik ki. Ezek csatajeleneteket, közelharcokat ábrázolnak. Láthatók továbbá lovas portrék is ismeretlen szerzőktől Esterházy Pálról és *IV. Mohamed* török szultánról, illetve Georg Philipp *Ruganeda* „Császári vértés és török lovas összecsapása” című mezzotinta-lapja a XVII. század végéről.

Remek tárlatrendezői ötlet, hogy az 1766-ból való kazettás mennyezettel beépített, sarkában ódon cserépkályhás Maksai-terembe került a kiállítás befeje-

ző része, vagyis a mennyezetes ágy a flamand falikárpitokkal. Ugyanitt láthatóak *Oláh* Miklós esztergomi érsek XVI. századi bélelt téli paplanjai, könnyű nyári ág- és asztalterítói, például egy spanyol bársony példány, közepén ezüsttel átszőtt selyem betéttel. A török hatásra kialakult korabeli virágos „úri hímzések” jellemző példája egy bordó bársony faliszőnyeg *I. Rákóczi* György erdélyi fejedelem és felesége, *Lorántffy* Zsuzsanna egyesített családi címerével. Ezt az 1630-1660 közötti évtizedekben udvari varrónők készíthették. Még ennél is gazdagabb *Báthory* Anna címeres terítője 1636-ból. Közepén bordó bársony, peremén zöld selyematlasz bordúr, ráadás-ként arany-, ezüst- és színes selyemhímzés díszíti. Akkor készült, amikor férjhez ment Kismartonba, Esterházy Miklóshoz. Thököly Éva Esterházy Pállal 1682-ben kötött házasságát, a hozományához tartozó címeres terítő idézi...

Több évtizedes kutatómunka nyomán elkészült a múzeumnak a kiállításához kapcsolódó – az Esterházy-kincstár textilanyagát feldolgozó – új szakkatalógusa, amely nemcsak a szakértő, hanem a laikus látogatók számára is élvezetes olvasmány lehet.

Vivát Liszt!

Halld a fényt – lásd a hangot

A burgenlandi *Oszlop* (Oslip) az ezredforduló óta, évente változó tematikával színtere a legkülönfélébb műfajú kortárs művészek nemzetközi alkotótáborának. A helyreállított *Cselley-malom* műemléképülete és a parkosított udvar nemcsak műteremlakásokat biztosít a magányos munkához, hanem közösségi tereket is az eszmecserékhez vagy a közös bemutatkozáshoz. Legutóbb a vidék nagy fia, *Liszt* Ferenc születésének idején, kétszázadik évfordulója szolgáltatott alkalmat arra, hogy huszonnégy képzőművészt és zenészt hívjanak meg egy hétre olyan városokból, ahol az ünnepelt annak idején megfordult (Bayreuth, Bécs, Budapest, Duisburg, Essen, Lipcse, Liverpool, Luxemburg, Madrid, Manchester, Párizs, Pozsony, Weimar és Burgenland tartomány). A meghívott alkotók munkái az év végéig bejárják egész földrészünket, Londontól Velencéig, Luzerntől Zágrábig.

A nyitányt a kismartoni (eisenstadti) *Burgenländische Landesgalerie* tárlata jelentette márciusban, majd áprilisban a *Budapest Galéria* következett. Egy mai világotató szupersztárnak a legkorszerűbb közlekedési eszközökkel is becsületére válna az igen nagyszámú hangversenykörút, amelyet a körülrajongott zongoravirtuóz, zeneszerző és karmester annak idején postakocsival bejárt. Gibrál-

tártól Szentpétervárig, avagy Glasgowntól Bukarestig. Mindez egy Európa-térképről derül ki, amelyet *Martin Breindl* állított össze Liszt 1838-1847 közötti fellépéseiről. Utalással a mai szokásokra, egy régi ruhásszekrénybe vállfára erősített műanyag zsákokat akasztott fellépési öltönyökkel, amelyeknek zsebében bekapcsolható hangrögzítők tárolják a szóban forgó nagyvárosok jellegzetes zajait vagy lakói mondatait. Liszt egykori „zenész-párbajait” – például *Sigismund Thalberg* zongoristával vívott vetélkedését – mai popsztárok (Madonna és Kylie Minogue) énekes versengésével szembeállítja *Hael Yxxs* installációja, egyebek mellett elemmel mozgatott plexi-bumerángok és szélfúttá műanyag szalagfüggönyök körítésével, valamint magnószalagról szóló Liszt-zenevel. Ventilátort alkalmaz *Jean-Luc Guin'Amant* is egy kifeszített, áttetsző műanyag ejtőernyő aktivizálására, amelynek belsejében drótokra feszített fehér kelmék foszlányai, illetve papírzsákokból szaggatott darabkák a mozgalmass dallamokat szemléltetve röpködnek, mint valami pillangók. A Holdfény-szonáta hangjaira Liszt és az asszonyok viszonyát taglalja *Sabine Maier Machfeld*, aki hófehér papírból szabott, láthatatlan műanyag szálakon lógó női ruhákkal segíti az értelmezést. Olyanok ezek, mint a

Robert
Schneider
installációja,
Wolfgang
Horwath
kettős
festménye
és Hans
Wetzelsdorfer
fotómontáza

múltból visszajáró, kísértő szellemek vagy valamiféle puritán apáca-köntösök, amelyek a szerelmi kapcsolatoknak a korabeli vallási és társadalmi kötöttségek miatti törékenységet és mulandóságát sugallják. A közepén félbe vágott terrakotta „Földgömbjével” és drótból hajlított, Holdként körbeforgó, erőteljes Liszt-arcével Robert Schneider vidámabb hangokat üt meg. Milan Lukac is ezt teszi meghökkentő „Zenehal” plastikájával, amelyet egy kiselejtezett réztrombitából szerkesztett össze úgy, hogy a leszerelt billentyűket egy rozsdás és festett vasdarabra hegesztette, majd az egészet egy ódon gyertyatartó talpára rögzítette.

A térbeliekről a falakon függő sík alkotásokra térve, elsőként említhetjük Wolfgang Horwath – a festőművész és kurátor – nagyméretű és nagyhatású, vegyes technikájú páros képmezőjét. Ezen az oldalról ábrázolt, lehunyt szemű Liszt arcmása mögött, azok a gondolatok jelennek meg írásban, amelyeken tűnődik, míg a látogatóval szembenéző arcképre már a művekben megvalósított eszméket róttá skarlátvörös sorokkal, az alkotás lázában. Szintén két méteres vásznon látható gunyoros átfogalmazás Ralf Koenemann „arckép-sorozata” a Lisztről elnevezett majmocsokák különös egyedeiről, akik azért kapták találó állattani elnevezésüket, mert fehér sörényük kísértetiesen emlékeztet az öreg zeneszerző ősz üstökére. Messziről elvont mértani mintájúnak tűnnek Hans Wetzelsdorfer lila és rózsaszín árnyalatokban, illetve sárga-piros ellentétekben vibráló „iker-tapétái”, amelyeken a „Francois List” vagy a „Ferenc Liszt” névtábla alatti villanycsengő gombját is megnyomhatja a néző. Közelebbről szemlélve kiderül, hogy a világpolgár zeneszerző jellemzésére ugyanazt az útlel-fotót montírozta bélyeg méretű mintasorokban egymás alá és mellé... Szilágyi Teréz

a Cselley-malom részre nyitott zsalugátereinek fényárny ellentéteit, majd azoknak a kitárt ablakszárnyak üvegén visszatükröző színjátékait váltogatta olajjal, feszes formaritmusokban. Johann Karner kisebb-nagyobb bakelit lemezeket is ragasztott és akrillal violinkulcsokat is festett a lenvásznaira, amelyeket egyébként mintha színes szappanbuborékok és tarkabarka léggömbök lepnének el. Hasonló elvontság jellemzi Johannes Haider fekete és színes ceruzákkal rajzolt grafikáját is, amelyen piros kalászokkal zöld fűszálak hajladoznak a szélben a fehér égbolt alatt. Líraian elvont Anne-Katrin Altwein harminchat részből összeállított fotómontáza, amelyen Liszt néhai otthona, a weimari Altenburg-ház falának sejtelmes „vakolat-rajzolatait” komponálta képzeletbeli „arcképcsarnokká”. Markus Huber tornyosuló viharfelhőket festett lehetőleg szürke árnyalatokkal és a menny megnyílt, fehérén alácsorgó „csatornáival”. Sepp Laubner a négy alapelemet vitte vásznonra vegyes technikával, lüktető színárnyalatokban. Gudrun Schülert Liszt zenéjének hallgatása vörösen izzó tűzgolyók és kobaltkéken fagyos jégbarlangüregek megörökítésére ösztönözte. És ezzel korántsem teljes a felsorolás...

A nemzetközi kortárs vándortárlat további menetrendje így alakul: június kezdetétől július elejéig Lipcse-Leipzig (Forum Lipinski), július derekától a hónap végéig Luxemburg (Forum Art Contemporain), egész augusztusban London (Österreichisches Kulturinstitut), szeptember folyamán Luzern (Pavilion St. Urban), októberben Velenice (Telecom Future Center) és végül novemberben Zágráb-Zagreb (Mimara-Museum). A bemutató sorozat szervezői fenntartják az időpontok és helyszínek változtatásának jogát.

Wagner István